

kemikar Dawy dokazati si prizadeval, da gips ne podpira gnjiline organskih tvarin, temveč ji je nasproti; on meni, da gips je naravnost hrana (živež) detelji. Omenim pa le, da se gips celó težko raztopi v vodi; 460 delov vode je treba, da se en del gipsa raztopi, ali drugače rečeno, 460 funtov vode je treba, da se raztopi 1 funt gipsa. Zato menim, da gips ne hasne detelji v oziru Dawy-a. — Boussingoult, ki je mnogo storil za kmetijstvo, kar se kemije tiče, je dokazal, da Dawy-eve misli o gipsu so napačne; sežgal je deteljo (rastlino) in našel je v pepélu le malo gipsa, rekši, da detelja tvarino apno, kterege potrebuje, lože vzame iz drobnega apna, kakoršno se nahaja pri razpadu gipsa v zemlji.

Da pa moje pisanje hasne tudi vam, ki ne umete kemije, zato vam povedati moram, da rastline zemlji vzamejo mnogo redivnih tvarin, in tako zemljo oropajo. Rastlina potrebuje živeža, in ravno zemlja je mati, ki rastlinam hrano daje. — Da je to res, to nam kaže kemija, to je tista vednost, ki stvari kroji v snove ali iz snov sestavlja stvari.

Ako rastline, postavimo pšenico, rž, ječmen, korenstvo itd. sežgemo in na kemičnem potu preiskujemo, ktere tvarine da ima v sebi pepél sežgane rastline, tedaj nahajamo pri raznih rastlinah tudi razne snove. Vse, kar je rastlina vzela zemlji, najdemo v pepélu sežgane rastline. Razjasnim vam pa to s tem, da vam kažem, da gnojimo njive, in zakaj? — zato, da zemlji vzeto moč, to je, njene redivne tvarine, zopet povrnemo in tako zopet zemljo pripravno naredimo, da more rastlinam potrebni živež dajati. V gnoji pa nahajamo ravno tvarine redivne, in torej gnoj povrača zemlji, kar se ji je vzelo.

Omenim še to, da vsakdo lahko ume moje pisanje, da, če njivo vedno le silimo in silimo, in na-njo vedno le sejemo in sejemo, gnoja ji pa ne damo, bo sčasoma njiva se odpovedala tako, da ne bo mogla rastlinam živeža dajati. Da v mnogih krajih, kakor na Ogerskem, njiva več let ali celó nikdar ne dobí gnoja, to je res; al njiva, če je eno leto obsejana bila, potem pa eno ali celó več let neobsejana leži, tedaj počiva in si zopet nove moči nabira. Al to je pri nas nemogoče.

Naj bo to le memo gredé omenjeno, ker pisal bom v tem oziru večkrat v „Novice“*) in skušal bom pisati bolj natanko o gospodarjenji posestev.

Dalje omenjam o gipsu tudi to, da so nekteri kemikarji dokazali, da gips, to je, žveplo-kislinino apno v zvezo stopi z ogleno-kislino amonijakom, da na kemičnem potu postane ogleno-kislo apno in žvepleno-kisli amonijak, in te tvarine rastlina lahko posrka. To nam toraj dokazuje, da gips le v tem oziru hasne, da se na kemičnem potu tako spremeni.

Različne so tedaj misli o hasnosti gipsa; al jaz menim, kakor sem na viši kmetijski učilnici v ogerskem Altenburgu sam videl in se prepričal, da v ravno omenjenem oziru hasne. Mavec nič ne pomaga detelji, če ji ga še toliko damo, ako njiva, na kateri detelja raste, ni gnojena, ali boljše rečeno: če nima rodovitne moči, če je oropana vse moči. Ugovarjati bi pa utegnil marsikdo, ki ne ume kmetijske kemije, tako-le: Se vé, če je njiva bogata drugih redivnih tvarin, ker je dobro gnojena, potem pač ni čuda, da detelja izvrstno raste, in prav nespametno bi bilo, tako njivo še gipsati; čemu te stroške? Odgovorim pa na to, da je po skušnjah tukajšnjih dovelj dokazano, da tudi na dobro gnojeni njivi, če je ne gipsamo, veliko manj detelje dobimo, — veliko več pa, če jo gipsamo. Vzrok tega sem že gori popisal; vendar naj to-le še zeló na kratko razjasnim. V zemlji so mnoge mineralične tva-

rine; zemlja se razdeluje v črno zemljo (oranco) in mrtvico. Tvarine, ktere so v črni zemlji, hitro porabijo in povžijejo rastline, kakor postavimo, rž, pšenica in sploh rastline, ktere nimajo dolgih korenin; ali v mrtvici je mnogo redivnih tvarin; do teh ne segajo navadne rastline, kakor je rž itd. Detelja pa, naj je tako imenovana štajarska, nemška (lucerna), turška (esparseta) pa ima dolge korenine, ktere globoko v mrtvico segajo. Da pa te rastline v mrtvici lahko redivne tvarine v-se jemljó, zato je treba, da so te tvarine take, da jih rastline lahko v-se jemljó, in ravno to storí mavec ali gips v svoji lastnosti. On ima lastnost, da ga zemlja ne more vsrkati; toraj lahko v mrtvico sega, in tū na omenjenem kemičnem potu mineralične tvarine pripravne déla za hrano detelji.

Konečno omenjam še to, da apno samo ne pomaga nič, kakor tudi žvepleno-kisli gaz ne; le v zvezi gipsa ima apno in žveplena kislina veliko moč.

Kdaj pa je najboljšje gipsati? Gipsa se spomladi ali v jeseni, in sicer se ga vzame 2 do 3 cente na oral (joh). Dobro je spomladi deteljo gipsati, kadar je enmalo že iz zemlje prišla. — Kar pa čas dneva zadeva, je najboljšje in celó potrebno, zjutraj gipsati, in sicer moramo gipsati, kadar je deževno ali rôsno. Če gipsamo o suši, je vse naše delo prazno.

Fr. Povše.

Državno-pravne stvari.

Dvalizem — dandanes največa nesreča Avstrije.

Magjari napenjajo vse žile, da bi dvalizem postavili v Avstrii na noge, ali — kakor je grof Anton Auersperg v poslednji seji kranjskega deželnega zbora dobro rekel — da bi Avstrijo postavili na dve berglji, po katerih bi šepala, dokler mrtvouda ne obleži na tleh.

Nov dokaz tega, kako silno Magjari (Ogri) v družbi centralističnih Nemcev tiščijo v dvalizem (to je, na dva kosa razcepljeno Avstrijo) nam je novi nemški časnik, ki ga grof Karl Vetter von der Lilie in Viktor pl. Kosztelczki-Vagmezöi bota izdajala v novem letu na Dunaji pod naslovom „*Die Leitha. Organ der deutsch-ungarischen Nation*.“ Geslo tega časnika je odločno izgovorjeno v sledečih besedah: „drüben der Standpunkt Deak's, hüben der Standpunkt Kaisersfelds — das ist auch unser Standpunkt“ — to je, „unkraj Litave stališče Deakovo, ta kraj Litave stališče Kaisersfeldovo — to je tudi naše stališče.“ Da bode „graf von der Lilie“ lilijsko mirne sprave prinesel s tem programom ubogi Avstrii, to naj verjame, kdor hoče, — Avstrijan, ki mu je edina in celokupna država pri srcu, ne more verjeti tega!

Cujmo, kaj znani nemški časnik „Reform“ o dvalizmu avtonomistov govori, da vidimo, da ne samo Slovani dvalizem pogubiven za Avstrijo imajo, temuč tudi previdni Nemci.

Vodja avtonomistov štajarskih (Kaisersfeld) — piše „Reform“ — priznava v Avstrii samo dva naroda: Nemca in Magjara. Je li mogoče, je li prilično, da v omikani državi, osnovani na pravni enakosti, manjšina govori večini tako-le: „Mi moramo biti vodje, ker smo bolj razsvitljeni kakor vi; mi vas ravno nočemo poteptati, al vi morate nas poslušati; mi hočemo in moramo, da smo na čelu državi, ker državo mi vzdržujemo.“ Je li to državniška modrost, ako se s tem hoče cesarstvo rešiti pogube, da se globoko žali in draži národno čustvo, politiška zavest vseh družih narodov, ki bi unima dvema morali podložni biti? Ali je to svobodoumno (liberalno), da v cesarstvu, v katerem

*) Dobro došlo!

stanujejo različni ravnopravni narodi, le dva naroda vzameta za-se vse pravice, ostale narode pa imajo za heliote? Ali je pametno v splošnem smislu besede, da se v cesarstvu, ktero šteje nad 16 (17) milijonov Slovanov, manjšina Nemcev in Magjarov proglasuje za vodjo vsem ostalim narodom? — Ako Nemci smejo za takim ciljem iti, da glavarji njih smejo reči, naj Avstrija razpade, če ni vredjena, kakor oni želijo, ne sme se tudi zameriti Slovanom, ako bi isto rekli; a Rusija jih bo ravno tako slišala in uslišala, kakor je pruska vlada slišala besede Kaisersfeldove in bo še toliko pred uslišala lamentacije nemško-avstrijskih sirot. — Kaisersfeld hoče, da se Magjarom dá vse, ostalim nenemškimi narodom pa milostljivo obeta samo to, da ne bojo tlačeni! Ali se taka politika opira na pravico? Nikdar ne! Štajarski vodja modruje tako-le: Avstrija mora biti velika država; taka pa je samo s posestjo dežel ogerske krone. Tedaj ne zato, da bi zahteve Magjarov na pravico osnovane bili, ampak zato, ker Avstrija Magjarov potrebuje — in zato jim mora dati vse, česar želé. To pa je tako imenovana „politika dobička.“ Al taka politika je puhla! To je očitno. V deželah ogerske krone ne stanujejo sami Magjari, ampak ondi je več milijonov Slovanov, Rumunov in v Erdelji veliko Nemcev. Ako se tedaj Avstrija z Magjari pomiri, se s tem mirom združijo národno čustvo in narodne zahteve Slovanov, Rumunov in Nemcev. S tem pa se ne vzdržuje Avstrije velika država, kajti sami Magjari je nikakor ne morejo vzdržati, ker bi s svojim narodnim terorizmom (strahovanjem) Slovanov klicali Rusijo na pomoč. Ako tedaj Kaisersfeld dobro spoznava, da Avstrija mora ostati velika država, mora i to spoznati, da število 16 (17) milijonov Slovanov je za ta avstrijski položaj še več vredno, kot 5 (4) milijonov Magjarov, in zato je živa potreba, da se mir stori ne samo z Magjari, temuč tudi sè Slovani.

Program štajarskih dvalistov ni tedaj za Slovane, Rumune, za ostanek Talijanov v Avstrii in za erdeljske Nemce porok miru, marveč je napoved vojske.

Tako „Reform.“ — Resnična je beseda od konca do kraja. Kdor hoče dvalizem, ta se igra z ognjem. Le kdor hoče, da vsi narodi avstrijski imajo skupne državne zadeve, ktere obravnavajo v skupnem državnem zboru, v deželnih avtonomnih zborih pa opravljajo sami to, kar deželi gré: ta hoče mir in srečo Avstrije. In to je, kar zahteva federalizem, ki daje državi, kar državi gré, deželam pa, kar je deželnega. Kdor s tem ni zadovoljen, naj raji naravnost reče, da noče Avstrije!

Novice iz deželnih zborov.

Deželni zbor kranjski.

V 9. seji so se na podlagi gotovih pozvedeb in z ozirom na mnoge reči, ki se jim zastran slovenščine v gimnazii in realki ljubljanski napačne zdijo, stavila na sl. deželno vlado sledeča, po obširnem predgovoru razložena vprašanja: 1) je li sl. vlado volja, da se slovenskemu jeziku kot učnemu predmetu dá popolnoma pravica, ki ji gré po osnovani organizaciji? 2) da se spolnita ministerska ukaza od 11. januarja in 22. julija, ktera merita na to, da različne jezike uči en učitelj in se nauku nemškega jezika pripomore s slovenskim jezikom, in da bi se, ako potreba nanaša, premenili učitelji o tej zadevi? 3) da slovenski jezik učijo le preskušeni učitelji in 4) da národnost učencev po objektivnih znamenjih določuje učiteljstvo, ne pa stariši ali celó učenci, — da je nauk slovenskega jezika po ministerskem ukazu od 3. avgusta 1860 tudi za take učence obligaten

(predpisan) nauk, kateri niso rojeni Slovenci in da je dotično spričevalo na vsako stran popolnoma veljavno, naj si bode dobro ali slabo, in da se učenci, ki po národnosti svoji niso bili v pravo šolo vredjeni ali so se nauku slovenskega jezika celó umaknili, prestavijo na pravo svoje mesto? — Ta vprašanja so podpisali poslanci: Svetec, dr. Bleiweis, dr. Costa, Debevec, Horak, Klemenčič, Rozman, Kapelle, Zagorec, Loker, dekan Toman, Koren, baron Zois, dr. Toman. — Gospod cesarski namestnik baron Bach je v 15. seji odgovoril na to vprašanje po priliki tako-le: Tudi c. k. deželna vlada se sklada s poslanci, ki so omenjena vprašanja stavili, da je za šolsko mladež na Kranjskem zeló koristno, da se temeljito nauči slovenskega jezika. V tem smislu deluje tudi vlada, zato je z ozirom na skušnje, da nauk slovenskega jezika ne napreduje dobro, ako se Slovenci in Neslovenci skupaj učijo slovenščine, in po dovoljenji c. k. državnega ministerstva od 16. marca 1866. razun občnega slovenskega nauka osnovala še posebno učilnico za Neslovence z 2 razredoma. Ta nauk pa po navedenem ministerskem ukazu ni obligaten, tedaj le dobro spričevalo vpljiv ima, slabo ne. Prav za prav to ni nobena novost, ker Neslovenci so bili po poprejšnji postavi oproščeni skupnega obligatnega učenja, ako so za to prosili. Če tudi nova učilnica ni obligatna, se je vendar letos 88 Neslovencev vpisalo, tedaj je letos med 700 javnimi učenci le 6 taci (1 Lah in 5 Nemcev), ki se celó nič slovenščine ne učijo v gimnazii. Lani jih je bilo 24 oproščenih. To pa ni res, da bi Slovenci po rodu in jeziku, kateri morajo obiskavati predpisani nauk slovenščine, bili vzeti v to neobligatno učilnico. Učiteljstvu se po §. 20. osnovane organizacije ne more prepuščati, da bi določevalo národnost učencev; to gré staršem ali varhom njihovim. Tako se je tudi v realki ravnalo. Strah interpelantov, da ne bi učenci zatajili narodnosti slovenske in se vkradli v neobligatno slovensko-nemško učilnico, je ravno tako prazen, kakor skrb, da v to šolo vpisani učenci ne bi je pridno obiskavali, zakaj ostra šolska postava je tudi za to dana. Sicer pa se mora še to dodati, da naprava nemško-slovenskega nauka je le poskušnja, da skušnje pokažejo, kako in kaj. Da bi se nauk slovenskega jezika razširil na 3 ure v tednu v 3. in 4. gimnazijalnem razredu, ni nobene ovire, ako se napravijo učne knjige in berila, ki bodo dajala obilnišega gradiva. Danes to še ni mogoče. Državno ministerstvo je pa ukazalo, da se slovenske učne knjige za spodnjo gimnazijo, kar se tiče obsežka in oblik, pregledajo in predelajo; to nalogo bode dobila komisija izvedencev. Kar največ je mogoče, se bode tudi vprihodnje na to gledalo, da je učenje jezikov v eni roci, pa tudi na to, da se nauku nemškega jezika pripomore sè slovenskim jezikom. Na gimnazii se je po teh vodilih ravnokar razpisala ena učenikova služba. Kakor pa je zdaj sestavljeno učiteljstvo na gimnazii, to ni mogoče. 4 učitelji (z ravnateljem vred), ki so slovenskega jezikoslovja zmožni, se ne morejo leto na leto vkvarjati s 1. in 2. razredom (v 4. oddelkih). Kar je mogoče, se godi na prid učenju. Od ostalih 27 naukov v 4 oddelkih 1. in 2. razreda jih je 19 v rokah učnikov, ki umejo slovenščino, od ostalih 8 učijo 4 matematiko, pri kateri se že izhajati more brez slovenščine. Željo interpelantov, da bi slov. jezik učili le preskušeni učitelji, tudi deželna vlada spoznava za opravičeno. Al kje jih pri tej priči dobiti, ker jih ni? — Če tudi odgovor ta nikakor ni v vsem zadostil stavljenemu vprašanju, so vendar tudi take točke vmes, ki so bile interpelantom všeč. Da bi le obljube ne ostale obljube! Sicer pa je tudi to gotovo, da deželna vlada nima vsega v svojih rokah, in da se na Dunaji marsikaj zgodi, česar se ne